

Title	Fra gade til ghetto : om udviklinger i begrebet gadesprog
Author(s)	Quist, Pia
Citation	IDUN –北欧研究–. 2025, 25, p. 27-37
Version Type	VoR
URL	https://doi.org/10.18910/100749
rights	
Note	

The University of Osaka Institutional Knowledge Archive : OUKA

<https://ir.library.osaka-u.ac.jp/>

The University of Osaka

Fra gade til ghetto

– om udviklinger i begrebet gadesprog

Pia Quist

For få år siden kunne man i Den Danske Ordbog (DDO) finde følgende definition på ordet gadesprog:

”Gadesprog – grimt, vulgært og anstødeligt sprog som det tales af (tarvelige) folk, der lever det meste af deres liv på gaden.”

Ordbogsopslaget er siden blevet redigeret, og i dag finder man i DDO denne definition:

”Gadesprog – talesprog der knytter sig til gadelivet i større byer, og som er ligefremt, uhøjtideligt og ofte præget af slang, bandeord og indlån fra andre sprog. Bruges undertiden specifikt om *multietmolekt*.”

Selvom den seneste definition af ordet forsøger at beskrive gadesprog i mere neutrale vendinger ved at undgå adjektiver som grimt, vulgært og tarvelig, så har de to definitioner det tilfælles, at gadesprog knyttes til (mine ord) et uformelt, ikke-standardiseret sprog, som associeres med ’gaden’ - ’liv på gaden’ eller ’gadelivet’, hvad det så end er. Samtidig illustrerer forskellen på de to definitioner på fin vis en udvikling i forestillingen om, hvad gadesprog er, hvem der taler det og hvorhenne det tales – en udvikling fra gade til ghetto, fra gadedrengesprog til multietmolekt. Det er denne udvikling som artiklen her undersøger gennem en redegørelse for anvendelsen af ordet gadesprog i Viggo Fausbølls gadesprogsordbog fra 1866 og ”Gade/Dansk ordbog – en håndbog i ghettodansk” fra 2021. Udviklingen afspejler generelle forandringer i byens historie gennem det tyvende århundrede, og artiklen konkluderer, at selvom ordet gadesprog bruges med lidt andre konnotationer i dag, er det stadig et ord, der forbindes med noget negativt, noget der tales af storbyens marginaliserede grupper.

Pøbelsproget

I 1866 udgav H. Hagerups Forlag værket ”Bidrag til en Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale”. Forfatteren, eller rettere ordbogsredaktøren, stod anført som V. Kristensen. Denne V. Kristensen var i virkeligheden professoren Viggo Fausbøll (1821-1908), som på sin tid var en internationalt anerkendt orientalist. Han forskede i pali-håndskrifter og kunne læse sanskrit. Men han interesserede sig også for dansk og ikke mindst for slang, bandord og andre tabuiserende gloser. I forordet til ordbogens første udgave skrev Fausbøll, at han fik inspiration fra tilsvarende engelske værker, blandt andet ”Hotten’s Slang Dictionary”, som blev udgivet i London i 1859. Ved siden af sin gerning som forsker i pali havde Fausbøll gennem en årrække indsamlet slang og tabuord, som han skrev forklaringer på til sit ordbogsværk. Ordbog over gadesproget var den første slangordbog i Danmark, og den har altså været så dubiøs og potentielt problematisk for Fausbøll, at den måtte udgives under pseudonym.

Om udvalget af ord til ordbogen skrev Fausbøll:

”Hvad der tilsigtedes optaget i denne ordbog, var alt hvad der var bleven betegnet som: ’pøbelsprog’, ’lav eller laveste talebrug’, ’plat sprog, ’det vulgære sprog’, ’skjødsløs tale’, ’hverdagssproget’, ’daglig tale’ osv. i modsætning til: ’det rene dannede skriftsprog’, ’god stil’, ’almindelig og dannet talebrug’, ’dannet tale’, ’ren tale’ osv.” (Kristensen 1866, s. VI)

Ligesom mange senere ordbogsredaktører har måttet sande, er det ikke nemt at trække en præcis grænse mellem slang og mere almindelig accepteret sprogbrug. Fausbøll vælger at anvende ”gadesprog” som en samlende betegnelse for alle de ord, som på en eller anden måde (af ham) blev opfattet som ord, der stod i modsætning til et dannet sprog. Gadesproget var det ”uskjønne” og ”uædle” sprog, som stod i kontrast til det ”skønne” og ”ædle” (Kristensen 1866, s. V). Fausbøll forsøgte dermed på ingen måde at fremstille gadesprog i objektive og neutrale vendinger (hvilket præger nutidens slangordbøger, jf. DDO’s seneste definition af gadesprog). Hans egen holdning var utvetydig, og den drev formålet med at udgive ordbogen:

”Ved her at have samlet noget af hvad der hører herhen [til gadesproget], har jeg, næst efter at have haft et rent sprogligt formål, tillige i vort land villet henlede opmærksomheden på faren og søge at vække modstanden mod samme, og jeg antager, at når folk engang have fået øjet åbnet for den utilbørlige overskridelse af grænsen, ville alle dannede mennesker være enige om at bandlyse gadesproget fra ethvert godt selskab og overlade det til gadedrenge og de Grundtvigianere, i hvis smag det falder.” (Kristensen 1866, s. V)

Fausbøll ville altså med bogen advare mod gadesproget, som han frygtede ville blive accepteret som en del af almindelig dannet omgangssprog. Gadesproget hørte gadedrengene til (og grundtvigianere, som Fausbøll flere gange langer ud efter i sit forord – dem opfatter han tydeligvis som alt for liberale).

Byens dannede talesprog

Som sociolingvist i dag, én der søger at forstå talesprogets mange variationer og dets sociale betydninger, kan det være svært at forstå, at en sprogprofessor i 1800-tallet så entydigt og skræmmende kunne værditilskrive det talesprog, han arbejdede på at beskrive. Fausbølls kilder var primært skriftlige og anekdotiske og altså ikke baseret på systematisk indsamlet data, som hos nutidens talesprogsforskere. Nu fandtes der ikke S-tog på Fausbølls tid, men hans metode ville nok høre til det vi sociolingvister i dag spøgende kalder for S-togslingvistik. Altså lingvistik baseret på, hvad en forsker måtte have hørt i et S-tog. Fausbølls ide om hvad det dannede talesprog i praksis indebar, og hvad det i hvert fald ikke indebar, står ikke til diskussion i forordsteksten. Han skriver ikke, hvad det ”ædle”, ”dannede” og ”fine” sprog er eller hvem der taler det. Han stiller sig heller ikke tvivlende over for, om han er den rette til at genkende og vurdere det. Vi må gætte os til, at Fausbøll baserede sin opfattelse af det dannede sprog på det københavnske borgerskabs skrift- og talesprog, som i hans samtid har været en tidlig version af det som senere i 1800-tallet og siden i det tyvende århundrede er blevet benævnt *højkøbenhavnsk*. I værket *Dansk Sproghistorie* bind 3 beskriver Inge Lise Pedersen udviklingerne i det københavnske talesprog, som med tiden kom til at sætte standarden og definere normen for, hvad der senere i hele landet kom til at blive betragtet som korrekt og godt talesprog. Centralt i denne proces er Københavns status som rigets magtcentrum. I løbet af 1500-tallet samledes rigets vigtigste institutioner i København og byen blev både kongens residensby, landets universitetsby (i flere

hundrede år den eneste) og efter reformationen også centrum for kirken. Det vil sige i København boede samfundets elite, de lærde og indflydelsesrige, og de fik ikke så lidt indflydelse på hvad man (heriblandt altså også Fausbøll) senere kom til at opfatte som fint og dannet.

Pedersen beskriver, at der i perioden 1660-1800 kan skelnes mellem tre varianter af dansk talesprog: For det første bøndernes lokale dialekter, som taltes af over 80 % af befolkningen. De lokale dialekter har varieret betydeligt på tværs af landet både i forhold til udtaler, ordene og grammatikken. For det andet et offentligt foredragssprog, som var baseret på skriften. Det var for eksempel det sprog, som præsten brugte under sine prædikener, og som har lydt meget formelt og langt fra den almindelige befolknings talesprog. Dette oplæste talesprog har formentlig lydt stort set ens i hele landet, da det baserede sig på en skriftnorm, der afspejlede københavnsk og østjællandsk snarere end landets lokale dialekter. Og for det tredje bybefolkningens finere samtalsprog, som stod i stærk kontrast til bøndernes dialekter. Der var, som Pedersen beskriver det, generelt enighed om at se ned på landbobefolkningens talesprog:

”I samtalsproget var forskellen mellem land og by stadig den tydeligste. Bønderne udgjorde bunden af samfundspyramiden, og alle var enige om at nedvurdere dialekterne som fordærvet og uforståeligt sprog” (Pedersen 2019, s. 351).

Pedersen skriver videre, at der i 1700-tallets litteratur findes en social rangdeling, idet der skelnes mellem ”de fornemme, de skikkelige og de gemene” (ibid., s. 352), hvilket vil sige adlen, borgerskabet og de almindelige. De fornemme og skikkelige mødtes og konverserede i tidens fine saloner. Det blev moderne at ”føre sig frem”, og her var det at beherske et fint og dannet talesprog en vigtig del af udtrykket. Som Pedersen skriver, poleres og forfines den sproglige omgangsform, og sprog bliver et ”socialsymbol” (ibid., s. 352).

I Fausbølls århundrede, det nittende, sker der en slags fusion af det offentlige foredragssprog og det finere københavnske talesprog. Dette fusionerede talesprog anvendtes af det efterhånden magtfulde københavnske borgerskab. Samtidig begyndte industrialisering og urbanisering at præge byen, og i slutningen af 1800-

tallet begyndte konturerne af de klassebaserede sociolekter, høj- og lavkøbenhavnsk, at tegne sig, det vil sige borgerskabets og arbejderklassens forskellige måder at tale københavnsk på. Der er ikke tvivl om, at det dannede sprog, som Fausbøll besynger og ønsker at beskytte mod gadesproget, netop var det talesprog, som anvendtes af den københavnske elite i 1800-tallet, og som altså var udviklet som en fusion af 1700-tallets foredragssprog og finere samtalsprog.

Byens store standsforskel og det gryende industrisamfunds klasseforskelle afspejles direkte i Fausbølls ide om det dannede sprog. Vrangsiden af det dannede sprog er gadesproget, og netop gaden som metafor er i den historiske kontekst interessant. København vokser og forandrer sig hastigt på Fausbølls tid i 1860'erne. Byens volde sløjfes i 1850'erne og København mærker den begyndende industrialisering, som de næste årtier medfører en enorm tilflytning af folk fra landet. Der var stor fattigdom i byen, og den voksende arbejderklassens vilkår var hårde, og deres boligforhold var så ringe, at eneste mulighed for at få lidt luft og plads til bevægelse var gaden.

Fra lavkøbenhavnsk til ghettosprog

I 1900-tallet er talesprog i København kendetegnet ved de to sociolekter, som hos Brink & Lund (1974) kaldes for høj- og lavkøbenhavnsk. Højkøbenhavnsk var den øvre middelklassens sprog, og formentlig det som Fausbøll ville have opfattet som ædelt, fint og dannet. Lavkøbenhavnsk var arbejderklassens dagligsprog. Det blev talt af folk, som boede i de fattige brokvarterer, og det blev opfattet som alt andet end dannet. Det var ikke arbejderklassens sprog, som fandt vej til de nye æterbårne medier, først radio og senere tv. Tværtimod, det blev omhyggeligt frasortet, så danskernes ører præsenteredes for et mere konservativt, middelklassesprog.

Med tiden bliver det dog ikke kun forbundet med noget negativt at tale lavkøbenhavnsk. I løbet af 1960'erne og 1970'erne spreder talesprogstræk sig fra den københavnske arbejderklasse til middelklassetalere og til resten af landet (Brink & Lund 1974, Gregersen & Pedersen 1991). Det sker formentlig, fordi lavkøbenhavnsk – i modsætning til højkøbenhavnsk – opfattes som ungt, urbant, smart og nyt. Man kan drage en parallel til brugen af cowboybukser, som også blev udbredt i denne periode. Cowboybukser var udviklet til arbejdsbrug, men blev moderne blandt unge i middelklassen i hele verden. Middelklassen tog et træk fra

arbejderklassen og gjorde det til sit eget. Det signalerede overskud, men også et oprør mod borgerlige normer.

I løbet af 1980'erne og 1990'erne bliver København gradvist mere globaliseret. Brokvartererne får nye befolkningsgrupper fra hele verden og især lande som Tyrkiet, Marokko og Pakistan. På blandt andet Vesterbro og Nørrebro opstår bydele, hvor flertallet af beboerne taler andre sprog end dansk. Det betyder, at grupper af børn og unge vokser op i flersprogede sammenhænge, og i skolen og på klubber og fritidshjem får de kammerater, som har dansk som andetsprog. I disse nye sproglige kontekster udvikler sig nye måde at tale dansk på. Dette dansk er karakteriseret ved udtaler og brug af enkelte grammatiske træk, som også findes hos folk der skal lære sig dansk som andetsprog. For eksempel brugen af ligefrem ordstilling i sætninger som almindeligvis ville have invasion ("I aften jeg skal i biografen" i stedet for "I aften skal jeg i biografen"). Men de unges sprog er netop ikke 'tilegner-sprog', men en sprogstil, som karakteriserer de sprogligt blandede ungdomsgrupper, hvor deltagerne har forskellige førstesprog, men dansk tilfælles. Jeg foreslog i en artikel i 2000 at kalde det for multietnolekt (Quist 2000), for netop at understrege, at der var tale om en 'lekt' parallelt med sociolekt og dialekt. Betegnelsen multietnolekt er siden ofte diskuteret – for er det tale om nye 'lekter', eller snarere sprogstile eller slet og ret slang? (Quist 2022). Nogle sprogforskere har foreslået at anvende betegnelser som de unge sprogbrugere selv bruger om deres sprog, og her kommer begrebet *gadesprog* atter ind i billedet. Gadesprog er nemlig et ord, som nogle unge i flersprogede boligkvarterer selv anvender om deres eget sprog, og som nogle sprogforskere derfor også har valgt at bruge, når de skal betegne det nye sprogfænomen (fx Madsen, Møller & Jørgensen 2010; Maegaard 2013).

Selvom jeg og andre sprogforskere har fokuseret en del på fonetiske og grammatiske træk ved multietnolekt (Quist 2024), så har medier og offentligheden hovedsageligt været optaget af de unges *ord*. Når journalister i aviser, tv og radio har bragt indslag om de flersprogede unges sprog (og de har de ofte), så har det stort set altid været med fokus på ordene, og ofte tilføjet en gloseliste med 'oversættelser'. Jeg har andetsteds skrevet om, hvordan journalisternes fremstillinger og 'oversættelserne' er med til at eksotisere og marginalisere de unges sprog som kuriøst og unormalt, til trods for at de unges sprogstile er helt forventelige og naturlige givet de nye sproglige kontekster (Quist 2015). Men

fascinationen af ordene er stadig udbredt – præcist som hos Fausbøll – og i 2014 fik gadesproget igen en ordbog, nemlig ”Gade/Dansk ordbog. En håndbog i ghettodansk”. Til forskel fra Fausbølls ”Ordbog over Gadesproget” fra 1866, var den nye ordbog skrevet af to yngre mænd, Tobias Cadin Borup og Ali Sufi, med tilknytning til de flersprogede ungdomsmiljøer, og særligt hip-hopmiljøer. I 2014 havde ordbogen ca. 450 opslagsord, langt de fleste af slang-karakter, og mange af ordene havde arabisk og tyrkisk oprindelse, for eksempel ’gadaha’ fra arabisk om ’en lighter’ og ’kardash’ fra tyrkisk om ’en tæt ven eller bror’. Forfatterne skrev i forordet, at de med ordbogen ønskede at:

”anerkende den sproglige udvikling, der er blevet iværksat af den nye urbane ungdom. En ungdom, der ikke kender til sproglige grænser, som kommunikerer på tværs af kulturelle og etniske skel [...] Ordbogen vil forhåbentlig introducere folk for nye ord, de endnu ikke har fanget betydningen af” (Sufi & Cadin 2014, s. 5).

Kontrasten til Fausbølls forord med advarsler om gadesprogets fordærvende effekter er stor. Borup og Sufi nærmest hylder de unges gadesprog. De anser det som fornyende og kreativt og som noget, der bør udbredes et kendskab til. Gadedanskordbogens opbygning er dog stort set identisk med Fausbølls ordbog fra 1866. Fokus er på en oversættelse og forklaring på det enkelte ord. Kun i ganske få tilfælde er der medtaget information om etymologisk oprindelse, bøjningsformer og udtale.

Gadedansk ordbog blev en stor succes med masser af medieomtale, så i 2021 udkom den igen i en ny og større udgave. Denne gang med titlen ”Gadedansk – Ordbogen” med undertitlen ”10 års gadesprog”. Den nye udgave er væsentlig opgraderet i forhold til førsteudgaven. Nu med cirka 1000 opslagsord, som tilmed medtager oplysninger om ordenes oprindelse, bøjninger, ordklasse og udtale. Ordene bruges i danske sætninger, men stammer fra blandt andet arabisk, tyrkisk, somalisk, spansk og engelsk.

Gaden som sted og metafor

I 2021-udgaven er ”ghettodansk” forsvundet fra ordbogens titel, og gadedansk (og gadesprog) fungerer nu som overbegræb for sproget i både ”ghettoen” og på gaden.

Men hvad er det ved 'gaden' – som sted og metafor – der appellerer og gør det relevant at bruge som betegner for en særlig type urban sprogbrug? Det skal tilføjes, at det ikke kun er i dansk sammenhæng, at vi har et begreb som gadesprog. Der findes også for eksempel *street language* på engelsk og *straattaal* på nederlandsk. Det kan ikke udelukkes, at gadesprog oprindeligt kom ind i dansk fra engelsk. Fausbøll var jo direkte inspireret af Hottens engelske slangordbog. Men ordet har ræsonneret i dansk og er tydeligvis blevet ved med at være aktuel som betegnelse for storbyens uformelle sprog.

Ifølge Fausbøll var gadesprog ikke bare grimt og anstødeligt, det var også en trussel mod det skønne og dannede. Hvis man tager samtidens København og byens hastige udvikling på dette tidspunkt i betragtning, er det ikke overraskende, at det netop er *gaden*, der knyttes til en betegnelse for det sprog, der advares imod. Befolkningstilvæksten kombineret med for få, for små og meget ringe boliger til den almindelige og fattige befolkning betød, at der var mange mennesker – bogstavelig talt – på gaden. Eliten, som Fausbøll tilhørte, havde bedre boligforhold og kunne mødes i stuer, saloner, forelæsningssale og så videre. Her kom byens lavere sociale lag ikke. Det var derfor på byens torve og gader, at eliten mødte og hørte deres stemmer. Gaden var stedet for det utæmmede og beskidte, der hvor gadedrenge løb og legede og larmede mellem rendestene med skarn og ækel lugt. Gadesproget taltes ifølge Fausbøll af "gemene" (altså almindelige), "tarvelige" folk. Gaden bliver i den sammenhæng metafor for noget der er 'udenfor', uden for det etablerede, uden for stuerne og salonerne, uden for det stuerene.

Der er siden Fausbølls brug af betegnelsen gadesprog tydeligvis sket en ændring i dets betydning. I dag, i Sufi & Cadins brug af ordet, associeres gadesprog med flersprogede unge med etnisk minoritetsbaggrund. Det er ungdomsgrupper som også associeres med boligkvarterer med mange indvandrere, og derfor er betegnelsen "ghettosprog" også almindelig – og af Sufi & Cadin brugt synonymt med gadesprog. Sufi & Cadin forholder sig, lige modsat Fausbøll, positivt til det fænomen de beskriver. De ser ingen farer forbundet med gadesprog. Tværtimod hylder og fremhæver de det som kreativt og positivt. Alligevel vil jeg mene, at der følger nogle af de gamle konnotationer med ordet i den nye brug af det. Gaden og "ghettoen" repræsenterer stadig marginaliserede mennesker og steder. Dem der står uden for det etablerede samfund. Metaforen gadesprog fastholder en opfattelse

af de urbane unges sprog som noget der hører til 'udenfor', uden for det etablerede og accepterede. Det ligger i selve ordet gadesprog, og det har ikke ændret sig siden "Bidrag til en Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale" fra 1866.

From street to ghetto

– on developments in the concept of street language

Summary

Pia Quist

This article explores the evolution of the concept of “street language” (gadesprog) in Danish, examining its linguistic, cultural and social implications from the 19th century to the present. Initially characterized as vulgar and offensive, street language was associated with marginalized urban boys and men, and later in the 21st century with multiethnic youth groups. Drawing on Viggo Fausbøll’s *Bidrag til en Ordbog over Gadesproget* (1866) and the modern *Gade/Dansk Ordbog* (2021), the article analyzes shifts in the perception and definition of street language. These changes reflect the increasing presence of multiethnic speech communities in Copenhagen. Despite contemporary efforts to recognize street language as innovative and dynamic, its association with marginalized groups persists. The article concludes that while definitions of street language have evolved, its symbolic connection to urban outsiders remains embedded in societal attitudes.

Referencer

- Brink, Lars & Jørn Lund. 1974. *Udtaleforskelle i Danmark*. København: Jul. Gjellerups Forlag.
- Cadin, Tobias & Ali Sufi. 2014. *Gade/dansk ordbog: en håndbog i ghettodansk*. People’s Press.
- Cadin, Tobias & Ali Sufi. 2021. *Gadedansk ordbogen - 10 års gadesprog*. Grønningen 1.
- Gregersen, Frans & Inge Lise Pedersen. 1991. *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics, Part 1 & 2*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Kristensen, V. [Viggo Fausbøll]. 1866. *Bidrag til en Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale*. H. Hagerups Forlag.
- Madsen, Lian Malai, Møller, Janus, & Jørgensen, J. Norman. 2010. “"Street Language" and "Integrated": Language Use and Enregisterment Among Late

- Modern Urban Girls”, *Ideological Constructions and Enregisterment of Linguistic Youth Styles*. 81-113. Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. Copenhagen studies in bilingualism Bind 55.
- Maegaard, Marie. 2013. “Dialekter og gadesprog: Sprogforandring i globaliseringens lys”, *Grænsen* 75(2), 20-22.
- Pedersen, Inge Lise. 2019. “Kap 13.1 Sociale strukturer og sproglig variation”, “Kap 13.5 Syntaks”, *Dansk Sproghistorie bind 3*. Aarhus Kbh: Aarhus Universitetsforlag og Det Danske Sprog- Og Litteraturselskab.
- Quist, Pia. 2000. “Ny københavnsk 'multietnolekt'. Om sprogbrug blandt unge i sprogligt og kulturelt heterogene miljøer”, *Danske Talesprog*. Bind 1., 143-212. Institut for Dansk Dialektforskning, København: C.A. Reitzels Forlag.
- Quist, Pia. 2015. “Konstruktion af "perkerdansk" og danskhed i online debatter om multietnisk ungdomsstil”, *Danske Talesprog* 15, 173-192.
- Quist, Pia. 2022. “Danish Urban Contact Dialects. In P. Kerswill, & H. Wiese (eds.), *Urban contact dialects and language change: Insights from the Global North and South*, 186-205. Routledge.
- Quist, Pia. 2024. “Modern Urban Multiethnolects of Germanic Languages”, *The Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. Oxford University Press.